

Кімге: Қазақстан Республикасы Премьер-Министрлігіне
Кімнен: Бөрлі ауданы Жарсуат ауылдық округі әкімі аппаратының бас маманы Нургазиева Жанар Салаватовнадан
Зерттеу тақырыбы: Қазақстандағы тұрмыстық зорлық-зомбылық.
Орындау күні: 14.10.2024 ж.

Аналитикалық жазба

Кілт сөздер: зорлық-зомбылық, қарым-қатынас, отбасы, қоғам, психология.

Қазіргі уақытта тұрмыстық зорлық-зомбылық мәселесі өзекті болып отыр. Бұл мәселе қоғамдағы маңызды әлеуметтік проблемалардың біріне айналды, себебі отбасындағы зорлық-зомбылық тек жеке адамдарға ғана емес, бүкіл қоғамға кері әсерін тигізеді. Зорлық-зомбылықтың құрбандары арасында әйелдер мен балалар жиі кездеседі, ал олардың физикалық және психологиялық саулығына келтірілетін зиян өмір бойы сақталуы мүмкін. Сонымен қатар, тұрмыстық зорлық-зомбылық әлеуметтік жетімдік, қараусыздық және панасыздықтың өсуіне себепші факторлардың бірі ретінде де қарастырылуда. Сондықтан бұл мәселе тек қана жеке отбасылардың мәселесі емес, бүкіл қоғамның назар аударуын және шешімін табуын қажет етеді.

Тұрмыстық зорлық-зомбылық – бұл отбасы мүшелерінің бір-біріне қатысты жасайтын физикалық, психикалық, жыныстық сипаттағы қасақана әрекеттері. Қазақстан Республикасының "Құқық бұзушылық профилактикасының негіздері туралы" Заңына сәйкес, тұрмыстық зорлық-зомбылық – отбасы мүшелерінің басқа отбасы мүшелеріне қатысты құқықтарын, бостандықтарын және заңды мүдделерін бұзатын, оларға тән және (немесе) психикалық азап келтіретін әрекеттер болып табылады.

Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың түрлері әртүрлі, оның ішінде:

- Физикалық зорлық-зомбылық – денеге жарақат салу, денсаулыққа қасақана зиян келтіру, ауырсыну туғызу, негізгі қажеттіліктерден айыру (мысалы, баспана, тамақ, киім-кешек).
- Психикалық (эмоционалды) зорлық-зомбылық – адамды қорқыту, кемсіту, оқшаулау, ар-намысын таптау арқылы оның психологиялық саулығына зиян келтіру.
- Жыныстық зорлық-зомбылық – адамды күшпен, қорқытып немесе алдап, оның қалауына қарсы жыныстық әрекеттер жасауға мәжбүрлеу.

Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың әрбір түрі жеке адамның денсаулығына, психологиялық жағдайына және жалпы өмір сүру сапасына айтарлықтай зиян келтіреді.

Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың себептері әртүрлі және олар сыртқы және ішкі факторларға бөлінеді. Олардың ішінде негізгі себептерді атап өтуге болады:

1. Сыртқы себептер:

- Дәстүрлі көзқарастар – Кейбір қоғамдарда ер адамды отбасының абсолютті басшысы деп тану, оның «ерекше» өкілеттіктерге ие екенін қабылдау тұрмыстық зорлық-зомбылықтың пайда болуына ықпал етеді.

- Қалыптасқан стереотиптер – Қоғамда "сені ұрса, сүйеді", "бәрін де ұрады", "шыда" деген сияқты қалыптасқан теріс түсініктер зорлық-зомбылықты ақтауға алып келеді.

- Бұқаралық ақпарат құралдарының ықпалы – Қоғамда зорлық-зомбылық көріністерін үнемі көрсететін фильмдер, бағдарламалар арқылы бұл құбылыс қалыпты болып көрінуі мүмкін.

- Білім және мәдениет деңгейінің төмендігі – Білімі мен мәдениеті төмен адамдардың арасында зорлық-зомбылықты қалыпты жағдай деп қабылдау деңгейі жоғары.

- Алкоголизм және нашақорлық – Деструктивті мінез-құлықтың, әсіресе алкоголь немесе есірткі тұтынудың таралуы агрессивті әрекеттерге алып келеді.

- Діни ағымдар немесе секталардың ықпалы – Кейбір деструктивті діни ағымдар мен секталарда зорлық-зомбылықты қалыпты құбылыс деп есептейтін сенімдер қалыптасқан.

- Материалдық жағдайдың төмендігі – Қаржылық қиындықтар мен тұрақсыздықтар отбасындағы күйзелісті арттырып, зорлық-зомбылыққа итермелеуі мүмкін.

2. Ішкі себептер:

- Бала кезінен қалыптасқан теріс тәрбиелік үлгі – Бала кезінен зорлық-зомбылықты көріп өскен адам бұл әрекетті қалыпты деп қабылдап, өз отбасы мүшелеріне де осындай қарым-қатынас көрсетуі мүмкін.

- Темперамент және билікке ұмтылу – Кей адамдарда табиғи түрде билік пен бақылауға ұмтылыс болады, бұл агрессивті мінез-құлыққа алып келуі мүмкін.

- Өзін-өзі бағалаудың төмендігі – Өз-өзіне сенімсіз адамдар жұбайына немесе отбасы мүшелеріне қатысты қатыгез мінез көрсету арқылы «қарсыластарын» төмендетуге тырысады.

- Мінез-құлық мәдениетінің төмендігі – Отбасы мүшелерінің бір-бірінің қажеттіліктерін түсінбеуі, сыйламауы зорлық-зомбылыққа себеп болуы мүмкін.

- Психикалық денсаулықтың бұзылуы – Кей адамдардың психикалық ауытқулары олардың агрессивті әрекеттеріне әкеледі.

- Отбасылық өмірден қанағаттанбау – Отбасылық қарым-қатынастардан күткен үміттері ақталмаған адамдар күйзеліс пен ашудың әсерінен зорлық-зомбылыққа жол беруі мүмкін.

Бұл факторлар тұрмыстық зорлық-зомбылықты тудыратын негізгі себептер болып табылады және олардың әрқайсысы қоғамның бұл мәселеге назар аударуын және оны шешу жолдарын табуды талап етеді.

Қазіргі уақытта еліміздегі тұрмыстық зорлық-зомбылық мәселесі өзекті болып отыр. Соңғы жылдары бұл мәселе қоғамның назарында тұр,

өйткені көптеген отбасы мүшелері, әсіресе әйелдер мен балалар, зорлық-зомбылықтың құрбанына айналуда. Зорлық-зомбылықтың физикалық, психологиялық, және жыныстық түрлері кең таралған, ал олардың әрқайсысы адам денсаулығы мен психологиялық жағдайына айтарлықтай зиян келтіреді.

Қазақстанда тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы күрес шаралары қолға алынуда. «Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу туралы» заңдар қабылданған, дағдарыс орталықтары ашылуда, және құқық қорғау органдарының бұл мәселеге назарын арттыру мақсатында арнайы бағдарламалар іске асырылуда. Алайда, қоғамдағы дәстүрлі көзқарастар мен қалыптасқан стереотиптер, білім деңгейінің төмендігі және құқықтық сауатсыздық жағдайды күрделендіруде.

Зорлық-зомбылық мәселесі, әсіресе ауылдық жерлерде күрделі болып отыр, өйткені онда адамдар көбінесе құқықтарын қорғауға мүмкіндік таппайды. Сонымен қатар, пандемия кезеңінде әлеуметтік оқшаулау салдарынан зорлық-зомбылық жағдайларының саны арта түсті. Зорлық-зомбылық көрген адамдардың кейбірі психологиялық, заңдық немесе медициналық көмек ала алмай, мәселені жасырын ұстап, қиындыққа тап болуда.

Қазақстанда тұрмыстық зорлық-зомбылық мәселесін шешу үшін кешенді шаралар қажет. Бұл тек құқықтық жүйені жетілдіру ғана емес, сонымен қатар қоғамда зорлық-зомбылыққа төзбеушілік мәдениетін қалыптастыруды талап етеді. Қоғамдық білім беру бағдарламалары, ақпараттық науқандар және адамдарға психологиялық көмек көрсету арқылы біз зорлық-зомбылықты азайтуға және қауіпсіз қоғам құруға қадам жасай аламыз.

Тұрмыстық зорлық-зомбылыққа тап болған адам өзінің қауіпсіздігі мен денсаулығын қорғау үшін келесі әрекеттерді жасау керек:

1. Қауіпсіздік жоспарын құру

- Қауіпті жағдайлардан аулақ болыңыз: Мүмкіндігінше жанжал болатын кезде ас үй немесе жуынатын бөлме сияқты қауіпті заттар бар жерлерден аулақ болуға тырысыңыз.

- Тез кету жоспарын құрыңыз: Үйден шұғыл шығу керек жағдайда дайын болу үшін жеке құжаттарды, қажетті заттарды және телефон нөмірлерін бір жерде сақтаңыз.

- Балаларға қауіпсіздік ережелерін үйретіңіз: Балаларға қауіп туындағанда қауіпсіз жерге баруды және көмек шақыруды үйретіңіз.

2. Жақындарыңызбен байланыста болыңыз

- Әлеуметтік оқшауланудан сақтаныңыз: Туыстармен, достармен, көршілермен қарым-қатынасты үзбеңіз. Қауіпті жағдай болған кезде оларға хабар беруге мүмкіндік алыңыз.

- Қауіпсіздік сөзін ойластырыңыз: Туыстар мен жақын адамдарға қауіпті жағдайда қолданатын арнайы сөз белгісін ойластырыңыз. Бұл сөз арқылы олар сізге көмек шақыра алатынын біледі.

3. Құқық қорғау органдарына жүгіну

- Полицияға хабарласыңыз: Зорлық-зомбылық жағдайында полицияға хабарласып, қорғау шараларын сұраңыз. Құқық қорғау органдарына арыз жазып, болған жағдайды тіркете аласыз.

- Сот қорғау ордерін сұраңыз: Сот арқылы қорғау ордерін алуға болады. Бұл ордер арқылы сіздің қауіпсіздігіңізге қатысты шектеулер енгізіледі, мысалы, зорлық көрсетушінің сізге жақындауына тыйым салынады.

4. Дағдарыс орталықтарына хабарласыңыз

- Елімізде зорлық-зомбылық құрбандарына арналған дағдарыс орталықтары мен сенім телефондары жұмыс істейді. Бұл орталықтарда құқықтық, психологиялық, әлеуметтік қолдау көрсетіледі.

- Дағдарыс орталықтарына жүгіну арқылы уақытша баспана, заңгер немесе психолог көмегін ала аласыз.

5. Психологиялық көмек алу

- Тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккен адамның психологиялық денсаулығы да ауыр зардапқа ұшырауы мүмкін. Сондықтан психологтың көмегіне жүгіну маңызды.

- Кәсіби мамандардан көмек алу арқылы өзіңізді қалпына келтіріп, болашақта осындай жағдайларға тап болғанда қалай әрекет ету керектігін үйренесіз.

6. Құқықтық ақпаратты білу

- Өз құқықтарыңыз туралы ақпараттан хабардар болыңыз. Қазақстанда тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы арнайы заңдар бар, сондықтан сіздің заңды құқықтарыңызды біліп, қорғауға болады.

7. Зорлық-зомбылыққа төзбеушілікке дайын болыңыз

- Ешқашан зорлық-зомбылыққа көнбеуге және өзіңізді немесе балаларыңызды қорғау үшін әрқашан әрекет жасауға дайын болыңыз. Зорлық-зомбылық ешқашан ақталмайды, және сіздің қауіпсіздігіңізді қамтамасыз ету ең маңызды нәрсе.

Егер зорлық-зомбылыққа тап болсаңыз, бұл туралы үндемей қалмаңыз. Қауіпсіздігіңіз бен құқықтарыңызды қорғау үшін жоғарыда аталған кеңестерді қолданып, тиісті мекемелерге жүгініңіз.

Тұрмыстық зорлық-зомбылық мәселесі қоғам үшін маңызды сын-қатерлер мен мүмкіндіктерді тудырады. Осы мәселеге байланысты сын-қатерлер мен мүмкіндіктерді қарастырайық:

Сын-қатерлер:

1. Қоғамдық денсаулыққа зиян:

- Тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандары, әсіресе әйелдер мен балалар, физикалық және психологиялық жарақаттарға ұшырайды, бұл олардың ұзақ мерзімді денсаулығына теріс әсер етеді.

2. Отбасы институтының әлсіреуі:

- Тұрмыстық зорлық-зомбылық отбасы бірлігін бұзады, ажырасу және бөліну жағдайларын арттырады, соның салдарынан балалар ата-аналарының ажырасуынан психологиялық тұрғыда зардап шегеді.

3. Жаңа ұрпаққа теріс әсері:

- Балалық шағында зорлық-зомбылықты көрген балалар бұл мінез-

құлық үлгісін қалыпты деп қабылдап, болашақта өз отбасында да осындай әрекеттерді қайталауы мүмкін, яғни мәселе ұрпақтан ұрпаққа берілу қаупін тудырады.

4. Экономикалық шығындар:

- Зорлық-зомбылыққа ұшыраған адамдарға медициналық, құқықтық және әлеуметтік көмек көрсету үлкен экономикалық шығындарға алып келеді. Бұл тек жеке адамдарға ғана емес, бүкіл елдің әлеуметтік және денсаулық сақтау жүйесіне ауыртпалық түсіреді.

5. Құқық қорғау органдарының жұмысын қиындату:

- Тұрмыстық зорлық-зомбылық жағдайлары жиі жасырын түрде өтіп, құқық қорғау органдарының назарынан тыс қалады. Жәбірленушілердің көбісі заң органдарына шағымданбайды, бұл мәселемен күресті қиындатады.

6. Қоғамдық көзқарастардың әсері:

- Қоғамда қалыптасқан кейбір стереотиптер мен дәстүрлі көзқарастар зорлық-зомбылықты ақтауға бейім. Бұл проблемаға бейжай қарауға, жәбірленушілерге қолдау көрсетпеуге әкеледі.

Мүмкіндіктер:

1. Заңнаманы жетілдіру:

- Тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы заңдарды күшейту арқылы мемлекет зорлық-зомбылыққа төзбеушілік саясатын нығайтып, құқықтық қорғауды қамтамасыз ете алады. Бұл жәбірленушілерді қорғауға және құқық бұзушыларға тиісті шара қолдануға мүмкіндік береді.

2. Қоғамдық білім беруді дамыту:

- Қоғамда тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы ақпараттандыру мен білім беруді күшейту арқылы адамдардың құқықтық және психологиялық сауаттылығын арттыруға болады. Бұл адамдардың зорлық-зомбылыққа төзімділігін төмендетеді.

3. Дағдарыс орталықтарын кеңейту:

- Қосымша дағдарыс орталықтарын ашу және қолжетімділігін арттыру арқылы зорлық-зомбылық құрбандарына дер кезінде көмек көрсетуге мүмкіндік туады. Дағдарыс орталықтары психологиялық, медициналық және заңдық қолдау көрсетуде маңызды рөл атқарады.

4. Құқық қорғау органдары мен азаматтық қоғам ынтымақтастығы:

- Азаматтық қоғам мен құқық қорғау органдарының бірлесе жұмыс істеуі мәселені шешуде үлкен нәтижеге жетуге мүмкіндік береді. Мұндай ынтымақтастық жәбірленушілердің құқықтарын қорғауды қамтамасыз етеді.

5. Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу бойынша бағдарламаларды енгізу:

- Профилактикалық бағдарламалар арқылы зорлық-зомбылықты болдырмау мақсатында арнайы шаралар жүзеге асырылуы мүмкін. Мысалы, мектептер мен жұмыс орындарында тренингтер өткізу, құқықтық сауаттылықты арттыру.

6. Қоғамда зорлық-зомбылыққа төзбеушілік мәдениетін қалыптастыру:

- Қоғамдық көзқарастарды өзгертіп, зорлық-зомбылыққа төзбеушілік мәдениетін қалыптастыру арқылы зорлық-зомбылыққа қарсы ұжымдық шаралар жасауға болады. Бұл әлеуметтік норма ретінде зорлық-зомбылықты жоюға септігін тигізеді.

Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың қоғамға төндіретін сын-қатерлерін азайту және мүмкіндіктерін іске асыру үшін кешенді шаралар қажет. Бұл мәселені шешу заңнамалық, білім беру, медициналық және әлеуметтік тұрғыдан күш салуды талап етеді. Қоғамда зорлық-зомбылыққа төзбеушілік мәдениетін қалыптастырып, барлық адамдардың қауіпсіздігі мен құқықтарын қорғау мақсатында жұмыс істеу маңызды.

Қорытындылай келе, тұрмыстық зорлық-зомбылық – қазіргі қоғамдағы ең өзекті және алаңдатарлық әлеуметтік мәселелердің бірі. Бұл мәселе әртүрлі деңгейдегі отбасы мүшелеріне, әсіресе әйелдер мен балаларға айтарлықтай физикалық және психологиялық зиян келтіреді. Қоғамдағы тұрмыстық зорлық-зомбылықтың жоғары деңгейі отбасылық қарым-қатынастарды бұзып, жаңа ұрпаққа теріс үлгі береді, сондай-ақ экономикалық және әлеуметтік шығындарға алып келеді. Сондықтан тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы күрес қазіргі таңда маңызды және кезек күттірмейтін міндетке айналды.

Бұл мәселені шешу үшін заңнаманы күшейту, дағдарыс орталықтарын дамыту, құқық қорғау органдарының жұмысын жетілдіру және қоғамда зорлық-зомбылыққа төзбеушілік мәдениетін қалыптастыру қажет. Сонымен қатар, білім беру бағдарламалары арқылы адамдарды осы мәселе туралы ақпараттандыру және қоғамдағы зорлық-зомбылықты азайту бойынша шаралар енгізу маңызды.

Тұрмыстық зорлық-зомбылық – тек жеке адамдардың ғана емес, бүкіл қоғамның назар аударуын қажет ететін мәселе. Бұл тек құқықтық тұрғыдан ғана емес, сонымен қатар психологиялық, әлеуметтік және мәдени тұрғыдан да қарастырылуы тиіс. Зорлық-зомбылықтың алдын алу, оның құрбандарына көмек көрсету және қоғамда зорлық-зомбылыққа төзбеушілік мәдениетін қалыптастыру арқылы біз қауіпсіз және тең құқықты қоғам құруға қадам жасай аламыз. Қоғамда әрбір адам өзін еркін, қауіпсіз және құрметтелген сезінуі үшін кешенді түрде күресу қажет.

Ұсынымдар

1. Заңнаманы күшейту

- Қазақстан Республикасында тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы заңдарды күшейту қажет. Құқық бұзушыларға қатысты қатаң жаза енгізу арқылы зорлық-зомбылық әрекеттеріне төзбеушілік саясатын қалыптастыруға болады. Сот қорғау ордерін алу процесін жеңілдетіп, жәбірленушілердің құқықтарын қорғауды қамтамасыз ету маңызды.

2. Дағдарыс орталықтарын дамыту және қолжетімділігін арттыру

- Әр аймақта тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына арналған дағдарыс орталықтарын көбейту керек. Бұл орталықтар жәбірленушілерге уақытша баспана, психологиялық, құқықтық және медициналық көмек көрсету үшін қолайлы орын бола алады. Сонымен қатар, сенім

телефондарының қызметін кеңейту жәбірленушілерге жедел көмек алуға мүмкіндік береді.

3. Қоғамдық ақпараттандыру және білім беру бағдарламаларын енгізу
- Зорлық-зомбылықтың алдын алу үшін қоғамда арнайы білім беру бағдарламаларын ұйымдастыру қажет. Мектептерде, колледждерде және университеттерде зорлық-зомбылықтың зияндығы мен салдары туралы түсіндіру, азаматтарды құқықтық тұрғыдан ақпараттандыру маңызды. Сонымен қатар, бұқаралық ақпарат құралдары арқылы ақпараттандыру науқандарын жүргізу арқылы адамдардың құқықтық сауаттылығын арттыруға болады.

4. Құқық қорғау органдарының жұмысына өзгерістер енгізу
- Тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қатысты құқық қорғау органдарының жұмысына ерекше назар аудару керек. Зорлық-зомбылық жағдайларын тіркеу, зерттеу және тиісті шаралар қабылдау процесін жылдамдату және жеңілдету қажет. Полиция қызметкерлерін арнайы оқыту арқылы олардың тұрмыстық зорлық-зомбылық жағдайларында тиімді әрекет етуін қамтамасыз етуге болады.

5. Қоғамда зорлық-зомбылыққа төзбеушілік мәдениетін қалыптастыру
- Зорлық-зомбылықтың барлық түрлеріне төзбеушілік мәдениетін қалыптастыру үшін қоғамдық қозғалыстар мен үкіметтік емес ұйымдармен ынтымақтаса отырып, шаралар ұйымдастыру маңызды. Бұл қоғамдық көзқарасты өзгертіп, зорлық-зомбылықтың қабылданбайтынын көрсете алады.

6. Жәбірленушілерге психологиялық көмек көрсету жүйесін дамыту
- Зорлық-зомбылық құрбандарына психологиялық қолдау көрсету жүйесін күшейту қажет. Бұл қызметтер жәбірленушілердің психикалық саулығын қалпына келтіруге және қиын жағдайларды еңсеруге көмектеседі. Психологтар мен психотерапевттерді даярлау арқылы осы саладағы мамандар санын көбейту керек.

7. Балаларды ерте жастан зорлық-зомбылыққа қарсы тәрбиелеу
- Балаларға ерте жастан бастап зорлық-зомбылыққа төзбеушілік, құқықтарын білу және өздерін қорғау тәсілдері туралы ақпарат беру маңызды. Мектеп бағдарламаларына осы тақырыптар бойынша арнайы сабақтар мен тренингтер енгізу керек.

Бұл ұсыныстар тұрмыстық зорлық-зомбылық мәселесін шешуге, жәбірленушілердің қауіпсіздігі мен құқықтарын қорғауға, сондай-ақ зорлық-зомбылықтың алдын алу және қоғамда қауіпсіздік пен өзара құрмет мәдениетін қалыптастыруға бағытталған.

Пайдаланған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының "Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу туралы" Заңы

- Қазақстан Республикасының тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу және оның түрлерін анықтау, сондай-ақ жәбірленушілердің құқықтарын қорғауға арналған негізгі құқықтық құжат.

2. Қазақстан Республикасының "Құқық бұзушылық профилактикасының негіздері туралы" Заңы

- Бұл заң құқық бұзушылықтардың алдын алу, оның ішінде тұрмыстық зорлық-зомбылықты болдырмау мақсатында қолданылатын профилактикалық шараларды қамтиды.

3. Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің статистикалық есептері

- Ішкі істер министрлігінің жылдық статистикалық мәліметтері Қазақстандағы тұрмыстық зорлық-зомбылықтың деңгейі туралы ақпарат береді.

4. Қазақстандағы Дағдарыс Орталықтарының Одағының есептері

- Дағдарыс орталықтары одағының есептері мен зерттеулері еліміздегі тұрмыстық зорлық-зомбылық мәселесіне арналған, олар жәбірленушілерге көмек көрсетудің тиімді жолдарын талқылайды.

5. БҰҰ-ның әйелдер мен балаларға қатысты зорлық-зомбылықтың алдын алу және оны жою бойынша жүргізген жаһандық зерттеулері мен бағдарламалары. Бұл дереккөздерде халықаралық тәжірибелер мен ұсыныстар жинақталған.

6. Amnesty International және Human Rights Watch ұйымдарының есептері

- Халықаралық құқық қорғау ұйымдарының есептері Қазақстандағы және басқа елдердегі тұрмыстық зорлық-зомбылық жағдайлары туралы кең ауқымды деректерді қамтиды.

7. Тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қатысты ғылыми зерттеулер мен мақалалар

- Қазақстандағы және халықаралық ғылыми журналдарда жарық көрген мақалалар мен зерттеулер. Олар тұрмыстық зорлық-зомбылықтың себептері, салдары және алдын алу жолдары туралы толық ақпарат береді.

8. Қазақстандағы дағдарыс орталықтары мен сенім телефондарының ақпараттық материалдары

- Дағдарыс орталықтары мен сенім телефондарының ұсынымдары мен кеңестері жәбірленушілерге көмек көрсету және тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу үшін пайдалы дереккөз болып табылады.

9. Отбасылық психология және әлеуметтік жұмыс саласындағы оқулықтар